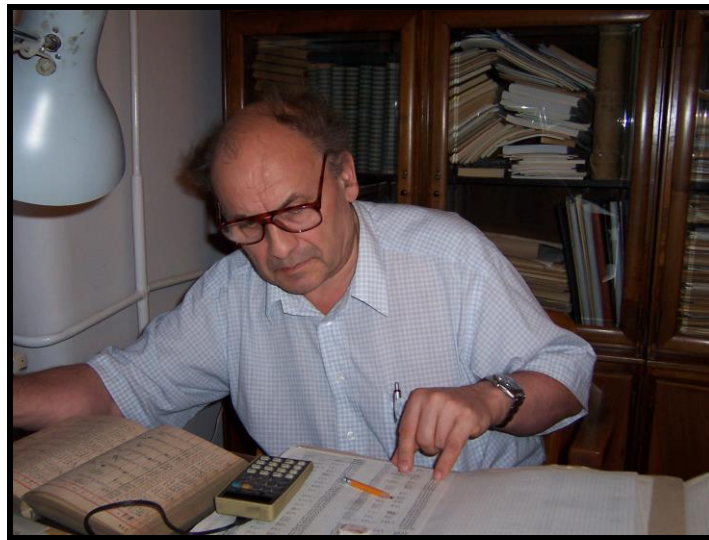

In Memoriam Szeidl Béla (1938-2013)

Türelemmel viselt súlyos betegségben 2013. április 13-án elhunyt Dr. Szeidl Béla, az MTA Csillagászati Kutatóintézete nyugalmazott igazgatója, az MTA Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont emeritus professzora.

Pedagógus szülők nyolc gyermeke közül harmadikként született 1938. január 8-án. A természettudományok iránti vonzalma már gimnáziumi tanulmányai során megnyilvánult, a Középiskolai Matematikai Lapok feladatmegoldóinak élmezőnyébe tartozott. Egyetemi tanulmányait az ELTE TTK matematika-fizika szakán kezdte 1956-ban, ahol 1961-ben diplomát szerzett. Ez idő alatt került kapcsolatba a csillagászatral, és a Csillagászati Tanszék által szervezett speciálkollégiumok rendszeres látogatója lett.

Kutatói pályafutását 1961-ben az MTA Csillagvizsgáló Intézete segédmunkatársaként kezdte. Hamarosan kitűnt rendkívüli szorgalmával és munkabíráásával. Az intézetben már akkor nemzetközi rangra emelkedett, pulzáló változócsillagokkal kapcsolatos kutatásokba kapcsolódott be. Kitartó szorgalmának hamarosan meglettek az első nemzetközi visszhangot kiváltó eredményei. Kimutatta, hogy az elméleti elvárásokkal szemben az RR Lyrae típusú pulzáló változócsillagok fényváltozásában megfigyelhető periodicitás időbeli változása nem írható le csupán a csillag fejlődését feltételező modellekkel. Ilyen fajta vizsgálatokra saját módszert dolgozott ki.

A pulzáló változócsillagok egy másik csoportja, a Delta Scuti típusú csillagok vizsgálatával is nemzetközileg jelentős eredményeket ért el. Rámutatott, hogy ezek a csillagok gyakran kettős rendszer tagjai, és módszert dolgozott ki a pulzátort tartalmazó kettős rendszerek pályaelemeinek igen pontos meghatározására. Az egyik legnagyobb nemzetközi visszhangot kiváltó eredménye volt, hogy az AC Andromedae különleges csillagról (amerikai kollégájával együtt) kimutatta, hogy három radiális módusban pulzál. Korábban ilyen változó csillagot nem ismertek.

Alapvető eredményeket ért el az úgynevezett Blazhko-effektusos csillagok vizsgálatában. Ezeknél a csillagoknál a fényváltozás során idővel mind a változás amplitúdója, mind a fázisa megváltozik. A több mint száz éve ismert effektus elméleti magyarázata mindmáig várat magára. Egyik legjelentősebb eredménye (Detre Lászlóval közösen) az RR Lyrae (mely csillagról a típus a nevét kapta) 41 napos Blazhko-periódusában nagyjából 4 évente bekövetkező fázisugrás kimutatása. Kollégáival az elmúlt évtizedben több úttörő eredményt ért el ezen csillagok vizsgálatában. Elsőként adták meg többek között az effektus gyakoriságát. Vezetésével módszert dolgoztak ki az effektus fizikai paramétereinek meghatározására.

A magyar változócsillag iskola vezetője volt évtizedeken keresztül. Nevéhez fűződik a kutatási témák modernizálása, a csillagfejlődés különböző stádiumában lévő változócsillag típusok (cefeidák, Delta Scuti csillagok és RV Tauri csillagok) kutatásának elindítása, valamint azóta sikeressé vált témák bevezetése, mint a csillagaktivitás és a nemradiális oszcillációk vizsgálata.

1973-ban igazgatóhelyettesi, majd 1975-ben igazgatói megbízatást kapott. Ezt követően az intézetet megszakítás nélkül 1996 végéig vezette. Felismerte a számítástechnika egyre növekvő szerepét a mérés-adatgyűjtő rendszerek automatizálásában, és kezdeményezte az intézet mátrai állomásán 1974 végén üzembeállított 1 m-es távcsőhöz az akkori világszínvonalat jelentő CAMAC modulokból álló környezet beszerzését. Igazgatósága alatt történt a számítástechnika rohamos térhódítása az intézeti munka minden területén. Felismerte a rendszerváltás következtében a nyugati országokban gyártott műszerek beszerzését tiltó (ún. COCOM) lista megszűnésével adódó új lehetőségeket. Ennek köszönhetően került használatba az intézetben az első nagy teljesítményű munkaállomás 1992-ben, illetve a Nagy-Britanniából beszerzett CCD kamera 1993-ban.

Meggyőződése volt, hogy az intézetben folyó kutatások egyedüli mércéje a nemzetközi színvonal. Következésképpen érvényesítette a kutatásban a nemzetközi mércén mért kiválóság, produktivitás, valamint aktualitás elvét. Ezeknek az elveknek köszönhetően igazgatása alatt az intézet tudományos teljesítőképessége lényegesen megnőtt, a rendszerváltással járó politikai viharok közepette is lépést tudott tartani a csillagászat igen dinamikus fejlődésével, és napjainkra igen rangos, nemzetközileg jegyzett kutatóhellyé vált.

A Nemzetközi Csillagászati Uniónak 1967 óta, az Astronomische Gesellschaft-nak 1975 óta volt tagja. A Nemzetközi Csillagászati Unió Változócsillag Bizottságának 1982-1985 között alelnöke, 1985-1988 között elnöke volt.

A Nemzetközi Csillagászati Unió megbízásából 1967-1994 között szerkesztette az Information Bulletin on Variable Stars kiadványt. Az Astronomy and Astrophysics csillagászati folyóirat igazgatótanácsának 1993-1997 között első magyar tagja volt.

A legrangosabb konferenciáknak, a Nemzetközi Csillagászati Unió által szervezett kollokviumnak és két szimpóziumnak, emellett számos más konferenciának meghívott előadója

volt. A Nemzetközi Csillagászati Unió négy szimpóziuma illetve kollokviuma tudományos szervezőbizottsági tagjának kérték fel.

Az ELTE Csillagászati Tanszékén rendszeresen tartott speciálkollégiumot csillagászati műszer- és mérés technika, pulzációelmélet, kettőscsillagok és változócsillagok témakörben.

Az MTA Csillagászati és Űrfizikai Bizottságának 1970-2011 között 42 éven át volt folyamatosan tagja, két cikluson át, 1993-1999 között pedig elnöke. Az MTA közgyűlési képviselője 1994-2000 között. Az RR Lyrae csillagok periódusváltozásainak vizsgálatában elért eredményeit 1977-ben a Fizikai Társulat Detre-díjjal ismerte el. Tudományszervező munkásságáért 1997-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjével tüntették ki. Akadémiai levelező tagnak kétszer jelölték. Az MTA Fizikai Osztálya 2004-ben a Fizikai Fődíjat adományozta munkásságáért.

Kutatóként, majd később vezetőként a magával és kollégáival szemben támasztott szigorú tudományos követelmények mellett elkötelezett híve volt a közjó, a közösség szolgálatának. Kollégái bármilyen problémával fordultak hozzá, melegszívű, segítőkész barátokra találtak benne.

Szerény, mélyen emberi személyisége köztünk marad.

Balázs Lajos